

19. RODRIGUES, Simoni Martins. *Segurança internacional e direitos humanos: a prática da intervenção humanitária no pós-Guerra Fria*. Rio de Janeiro: Renovar, 2000.

20. SWINARSKI, Christophe. *Direito internacional humanitário como sistema de proteção internacional da pessoa humana: principais noções e institutos*. São Paulo: Editora Revista dos Tribunais, 1990.

21. TRINDADE, Antonio Augusto Cançado; PEYTRIGNET, Gérard; SANTIAGO, Jaime Ruiz de. *As três vertentes da proteção internacional dos direitos da pessoa humana. Direitos Humanos, Direito Humanitário, Direito dos Refugiados*. Available at: <http://www.icrc.org/WEB/por/sitepor0.nsf/html/direitos-da-pessoa-humana>. Access: November, 14 2008.

22. TRINDADE, Antônio Augusto Cançado. *Tratado de direito internacional dos direitos humanos*. Porto Alegre: Sergio Antonio Fabris Editor, 1997. v. 1.

23. UNITED NATIONS HIGH COMMISSION FOR REFUGEES. *Lectures by Prince Sadruddin Aga Khan, United Nations High Commissioner for Refugees, on legal problems relating to refugees and displaced persons, given at the Hague Academy of International Law, 4-6 August 1976*. Available at: < <http://www.unhcr.org/admin/ADMIN/3ae68fc04.html>>. Access: May, 2 2009.

24. VALLADARES, Gabriel Pablo. *El Comité Internacional de la Cruz Roja (CICR) y su contribución a los últimos desarrollos del derecho internacional humanitario*. In: BRANT, Leonardo Temer Caldeira (Coord.). *I Anuário Brasileiro de Direito Internacional*. Belo Horizonte: Editora Cedin, 2006.

Б.В. Деревянко

завідувач кафедри господарського та екологічного права
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький юридичний інститут Луганського державного
університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, Україна)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЯХІВ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА РІВНІ ОКРЕМИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Протягом останніх років освітня галузь в Україні переживає постійні реформування і випробовується на стійкість до різних експериментів. Реформування зачіпає навчальні заклади (далі – НЗ) усіх рівнів акредитації. Зачіпає приватні НЗ, комунальні НЗ – НЗ сільських, селищних, міських громад, НЗ загальнодержавного значення. Організаційні, господарські, фінансові та інші проблеми мають і НЗ,

що готують кваліфікованих працівників, і спеціалізовані та класичні вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ). Їх реформування на сьогодні є необхідною дійсністю. Постають питання щодо обрання шляхів та напрямів реформування. Слід сказати, що реформування «зверху» від КМУ та МОН України не тільки обговорюється, а вже протягом кількох років фактично проводиться. Питанням реформування системи МОН України та окремих НЗ (особливо ВНЗ) присвячено велику кількість робіт вітчизняних юристів з різних галузей права та державного управління. Можна назвати лише такі прізвища, як: Г.С. Безверхня, Л.В. Беззубко, В.М. Бесчастний, Т.М. Боголіб, О.В. Волошина, Д.І. Дзвінчук, О.Ф. Долженков, С.А. Загородній, К.А. Карчевський, Т.П. Козарь, М.Н. Курко, В.О. Меркулова, А.О. Монаєнко, Є.А. Огаренко, Г.О. Пономаренко, Л.С. Соколова, В.М. Співак, В.Я. Тацій та ін. Переважна більшість українських юристів питання реформування освітньої галузі розглядала з точки зору інтересів держави та МОН України. Робіт, присвячених розгляду питань реформування НЗ на регіональному рівні, було небагато (можна назвати¹ та ін.). Аналіз проблем господарської діяльності окремих НЗ та ВНЗ в останніх працях вітчизняних вчених не проводився.

Тому на сьогодні виглядає актуальним дослідження можливості реформування діяльності НЗ у межах окремих регіонів. Оптимізація освітньої сфери на рівні кожного регіону, яка забезпечить інтереси власників майна суб'єктів господарювання – НЗ та потреби у фахівцях цього регіону, сприятиме вирішенню загальнонаціональних проблем у досліджуваній сфері.

Ціллю статті є визначення шляхів оптимізації системи НЗ на рівні окремого регіону України, яка максимально можливо задовольнить публічні та приватні інтереси.

Зараз в освітній галузі склалася ситуація, пов'язана зі зменшенням НЗ I-II рівнів акредитації на користь надмірного утворення ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Другою особливістю освітньої галузі як на рівні держави, так і на рівні регіонів є перехил у бік підготовки фахівців гуманітарної спрямованості за рахунок підготовки недостатньої кількості фахівців з технічних спеціальностей. Така ситуація потребує змін, оскільки економісти, юристи, біологи, філологи, філософи та

¹ Савчук В.А. Аналіз динаміки функціонування закладів освіти у Хмельницькій області / В.А. Савчук // Економіка та держава. – 2009. – № 10. – С. 32-34.

ін., говорячи мовою економічної теорії, не виготовляють додаткового продукту, а лише беруть участь у його перерозподілі.

О. Святоцький вказує, що у 2008 році у Великій Британії існувало близько 100 університетів, у Франції – близько 80, в Італії – близько 60, у Польщі – 11, а в Україні – 904, із них 288 готували майбутніх юристів. На його думку, така ситуація склалася через непрозорість діяльності акредитаційних комісій¹.

У науковій літературі слушно піднімаються питання з приводу марнотратства при підготовці фахівців з вищою освітою, які не потрібні державній сфері. Витрачаються державні кошти на підготовку кадрів, від праці яких надалі відмовляться. В Україні на безкоштовній державній основі продовжують готуватися бухгалтери, менеджери, юристи, які не знайдуть собі місця роботи за фахом².

Стосовно підготовки юристів В. Комаров вказує, що приблизний розподіл загального ліцензійного обсягу з напрямку "право" за регіонами становить: Північний – 39%, Східний – 27%, Південний – 14%, Західний – 11%, Центральний – 9%. Лише у м. Київ існує приблизно 50 НЗ, що здійснюють підготовку юристів³.

Наведені абсолютні та відносні кількісні дані вказують на необхідність скорочення кількості гуманітаріїв (у першу чергу економістів та юристів) на користь підготовки фахівців з технічних спеціальностей, а також на необхідність скорочення кількості місць у ВНЗ або самих ВНЗ III-IV рівнів акредитації на користь підготовки осіб із професійно-технічною освітою (далі – ПТО).

Вирішення цієї проблеми повинно здійснюватися комплексно – на державному і регіональному рівні одночасно. Видається, що регіони повинні формувати свої потреби і передавати свої замовлення на державний рівень для визначення акредитованого і ліцензованого обсягу.

¹ Комаров В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти / За підсумками круглого столу "Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій" (17.11.2008 р., м. Харків) / В. Комаров // Право України. – 2009. – № 1. – С. 11-12.

² Огаренко Є.А. Удосконалення нормативно-правової бази регулювання сфери вищої освіти в Україні / Є.А. Огаренко // Наше право. – 2009. – № 3. – С. 68.

³ Комаров В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти / За підсумками круглого столу "Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій" (17.11.2008 р., м. Харків) / В. Комаров // Право України. – 2009. – № 1. – С. 11.

На державному рівні МОН України має видавати ліцензії лише найкращим ВНЗ, а також спільно з іншими державними і регіональними органами проводити політику на користь підвищення рівня технічної освіти (причому не тільки вищої). Можливе проведення соціальної реклами типу "гарний токарь або слюсар без вищої освіти заробляє набагато більше, ніж посередній юрист чи економіст із освітньо-кваліфікаційним рівнем (далі – ОКР) "магістр". А це є сьогоdnішньою дійсністю.

Така спільна державно-регіональна політика уже у недалекому майбутньому дасть позитивні результати, адже як вказує російський професор В. Лисов, уже в реальностях сьогоdnішньої динаміки іще пагано структурованої виробничої сфери наявний дефіцит працівників, спроможних професійно і відповідально виробляти необхідні суспільству матеріальні блага із застосуванням не тільки свого інтелекту, але і своїх умілих рук. Такі професіонали, безперечно будуть ще більш затребувані на майбутньому етапі широкого застосування інноваційних промислових технологій і зростання суспільної потреби у складних техніко-економічних системах¹.

В.М. Бесчастний пропонує МОН України здійснити заходи щодо створення окремої ланки освіти – базової (середньої) професійної зі збереженням ОКР "молодший спеціаліст"; за НЗ цієї ланки освіти зберегти права щодо надання випускникам основної школи паралельно повної загальної середньої освіти та ОКР "молодший спеціаліст", а з деяких професій – робітничої кваліфікації; створити законодавчі акти прямої дії про базову (середню) професійну освіту і законодавчих засад функціонування таких закладів як самостійно, так і в структурі ВНЗ².

НЗ, що готуватимуть професійно-технічних фахівців, у переважній більшості повинні орієнтуватися на регіональний ринок праці. Так було у краці часи для ПТО, і так повинно бути зараз. Проте переведення їх фінансування з державного на місцевий рівень повинно здійснюватися еволюційним шляхом, поступово або поетапно. В іншому випадку виникає загроза взагалі втратити ПТО. Це ледь не відбулося у Російській Федерації (далі – РФ).

¹ Лисов В. Довузовское профессиональное образование в России: нынешнее состояние и вопросы модернизации / В. Лисов // Российский экономический журнал. – 2008. – № 7-8. – С. 55.

² Бесчастний В.М. Розвиток механізмів фінансування навчальних закладів в Україні / В.М. Бесчастний // Економіка та держава. – 2009. – № 10. – С. 56.

Там планувалося наблизити професійні училища, ліцеї, технікуми і коледжі до регіональних ринків праці. Однак одразу негативними результатами стали дезінтеграція єдиного російського освітнього простору, а також перенесення фінансування установ початкової професійної освіти та спеціальної професійної освіти на часто дефіцитні регіональні бюджети з відповідними дестабілізуючими роботами НЗ наслідками¹.

Проте все одно такий перехід необхідно робити. Можливо слід запровадити механізм змішаного фінансування регіональних закладів ПТО. В.М. Бесчастний пропонує формувати його на основі взаємодії органів місцевого самоврядування, місцевих органів державної влади, різних організаційно-правових структур, а також тристороннього договору підготовки кадрів, який матиме цільове спрямування відповідних коштів на підготовку конкретного студента з виконання певних зобов'язань з боку фінансуючого, фінансованого суб'єктів та суб'єкта, що управляє відповідними коштами, для фінансування видатків на здобуття ПТО. Названий договір повинен передбачати взяття суб'єктом господарювання на себе функції фінансуючої сторони; місцевим органом виконавчої влади – агента, що організує фінансування й гарантує дотримання договірних зобов'язань; третьою стороною (студентом) – зобов'язання відпрацювати після здобуття відповідної спеціальності на заздалегідь обумовлених умовах певний строк на підприємстві, що фінансує його навчання².

Такий механізм був би майже ідеальним у сучасних українських умовах. За умови його реалізації держава могла б позбутися значних видатків, регіони могли б за рахунок ефективного децентралізованого управління отримувати доходи від підготовки фахівців із ПТО. При цьому і держава, і регіони могли б отримувати ще більші доходи від додатково виготовленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг), сплачених податків, утворених робочих місць регіональними суб'єктами господарювання.

Слід сказати, що саме так працюють місцеві НЗ в інших країнах. Так, наприклад, у США взагалі відсутня загальнодержавна система

¹ Лисов В. Довузовское профессиональное образование в России: нынешнее состояние и вопросы модернизации / В. Лисов // Российский экономический журнал. – 2008. – № 7-8. – С. 37.

² Бесчастний В.М. Развитие механизмов финансирования начальных заведений в Украине / В.М. Бесчастний // Экономика та держава. – 2009. – № 10. – С. 56.

освіти. НЗ усіх рівнів, крім військових академій, невідомічч федеральному уряду. При цьому державна влада фінансує федеральні освітні програми, у яких беруть участь як державні (штатів), так і приватні НЗ. Міністерство освіти, створене у 1979 році, розробляє програми федеральної допомоги освіті, координує дослідження у цій галузі й надає допомогу в експериментальному провадженні результатів цих досліджень, надаючи субсидії деяким НЗ¹. За законодавством Іспанії до відання органів місцевого самоуправління – муніципій належить будівництво й утримання державних шкіл, проведення заходів або утримання спортивних і культурних об'єктів, організація дозвілля, туризму. У містах із населенням більш ніж 5 тис. осіб до послуг муніципій додається утримання громадських бібліотек; а в містах із населенням більш ніж 20 тис. осіб – утримання спортивних об'єктів для державних потреб².

У РФ діє цільова програма "Розвиток установ початкової і середньої професійної освіти у місті Москві на 2008-2010 роки", головними управлінськими завданнями якої є: 1) вирішення майново-правових питань повернення у власність Москви установ довузівської професійної освіти, побудованих за рахунок бюджетних коштів та пізніше приватизованих; завершення процесу передачі федеральних установ спеціальної професійної освіти у відання московського уряду; 2) удосконалення системи нормативного фінансування на основі більш повного обліку витрат на підготовку кадрів у розрізі конкретних професійних груп; 3) використання інституту міського замовлення за найбільш затребуваними і перспективними для столичного регіону професіями і спеціальностями³.

В Україні господарське та адміністративне законодавство не містить заборони на здійснення господарського керівництва НЗ органами місцевого самоврядування. Територіальна громада села, селища чи міста, обласна рада мають право виступати засновниками НЗ та

¹ Боголіб Т.М. Фінансові аспекти розвитку вищої освіти у США / Т.М. Боголіб // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 72.

² Нанба С.Б. Законодательные основы установления компетенции местных органов власти в Испании / С.Б. Нанба // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2009. – № 2 (17). – С. 110.

³ Лисов В. Довузовское профессиональное образование в России: нынешнее состояние и вопросы модернизации / В. Лисов // Российский экономический журнал. – 2008. – № 7-8. – С. 52.

здійснювати відносно нього організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

На конкурентоспроможність послуг впливає регіон розташування НЗ. Ним визначаються зовнішні умови функціонування НЗ – демографічна ситуація, смікість ринку праці для випускників, рівень добробуту населення, стан економіки регіону та її спеціалізація, вектор потреби населення в освітніх послугах, структура освіти в регіоні, соціальна мобільність населення, наявність зв'язків з іншими регіонами у сфері освіти, наявність інших конкуруючих НЗ¹. Регіон, вдало розташований географічно, у якому проживає велика кількість людей, є велика потреба у фахівцях різного профілю, може залучати на навчання до своїх НЗ на платній основі велику кількість студентів.

При цьому сама калькуляція оплати освітніх послуг може значно різнитися в залежності від того, є їх споживач мешканцем цього регіону, чи ні. Так, наприклад, вартість навчання у державному Каліфорнійському університеті – Бергені для жителя цього штату становить 7-8 тисяч дол. США за рік, а для жителів інших штатів – на 10-12 тис. доларів більше². Найпотужніший серед сингапурських ВНЗ – Наньянський технологічний університет (Nanyang Technological University), що у рейтингу 500 найкращих ВНЗ світу за 2008 рік посів 77 місце (з країн СНД у рейтингу було представлено лише Університет імені М. Ломоносова – 183 місце), 11 випускників якого отримали Нобелівську премію, експортує освітні послуги, оскільки серед студентів, що здобувають ОКР "бакалавр", 20% є громадянами інших країн, а серед студентів, які здобувають ОКР "магістр" або ступінь доктора філософії – таких осіб 60%. Студент з іншої країни, що навчається за власний рахунок, сплачує за навчання утричі більше, ніж громадянин Сингапуру. У випадку взяття ним зобов'язання пропрацювати у компаніях Сингапуру три роки – плата буде вище в 1,5 рази у порівнянні з громадянами Сингапуру. У середньому річна плата для титульних громадян складає 20 тис. доларів США. Проте 80% цієї суми сплачує держава. Таким чином здійснюється підтримка інновацій за рахунок створення нових знань, створення умов і забезпечення доступу до

¹ Монаєнко А.О. Особливості позабюджетної діяльності вищих навчальних закладів / А.О. Монаєнко // Наше право. – 2009. – № 4. (Ч. 1). – С. 118.

² Боголіб Т.М. Фінансові аспекти розвитку вищої освіти у США / Т.М. Боголіб // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 75.

глобальних джерел знань та використання цих знань виходячи із місцевих умов, а також внеску освіти у формування людського капіталу шляхом підготовки висококваліфікованої робочої сили – вчених, спеціалістів, керівників, вчителів тощо¹.

Приклад освітньої системи Сингапуру є цікавим з тієї причини, що кількість громадян Республіки Сингапур приблизно дорівнює кількості мешканців Донецької області. Тому структура НЗ може бути запозичена українськими регіонами. Сингапурська вища школа представлена чотирма університетами та п'ятьма політехнічними інститутами. За прикладом Японії та США багато інших країн світу сприяють створенню приватних ВНЗ. Один із чотирьох університетів Сингапуру – Сингапурський університет управління за своїм статутом є приватним НЗ із державним фінансуванням. Нам складно зрозуміти як це може бути за відсутності корупції, проте держава таким чином інвестує у розвиток наукомісткої економіки.

Політехнічні інститути на відміну від університетів готують лише фахівців інженерних спеціальностей лише ОКР "бакалавр", не займаються науково-дослідною роботою і є значно меншими (12-16 тисяч студентів)². Аналогічним чином може бути структурована система НЗ Донецької або іншої області України. Кілька класичних надвеликих університетів з мережею шкіл, коледжів, ліцеїв, закладів ПТО, технікумів, інститутів, лабораторій, конструкторських бюро тощо, а також кілька галузевих академій або інститутів будуть забезпечувати якісну підготовку фахівців з гуманітарних та технічних спеціальностей, необхідних для економіки і соціальної сфери. Проведення дослідження дозволяє зробити наступні висновки – шляхи оптимізації системи НЗ в окремому регіоні: по-перше, реформування сфери освіти повинно проводитися одночасно на державному та місцевому рівні; по-друге, об'єктивні тенденції укрупнення суб'єктів господарювання та утворення холдингових компаній на основі злиття та поглинання, що проходять в інших сферах господарювання, повинні мати місце й у сфері освіти. Тому слід позитивно ставитися до ліквідації НЗ, що не відповідають ліцензійним

¹ Федоренко В.Г. Фактор вищої освіти в інноваційній економіці Сингапуру / В.Г. Федоренко, І.М. Грищенко, О.С. Вітковський // Економіка та держава. – 2009. – № 6. – С. 6.

² Там само.

умовам, або до об'єднаних процесів у сфері регіональної та державної освіти; по-третє, НЗ у першу чергу повинні орієнтуватися на задоволення потреб регіонів, за рахунок державного або регіонального фінансування має проводитися підготовка тільки працівників необхідних спеціальностей у необхідній кількості. Суб'єкти господарювання також повинні брати участь у фінансуванні підготовки високоякісних фахівців потрібних їм спеціальностей; по-четверте, держава і регіони повинні проводити політику, спрямовану на підвищення престижу ПТО; діяльність регіональних НЗ ПТО повинна будуватися у тісному взаємозв'язку з територіальними громадами та підприємствами-замовниками; по-п'яте, якісні освітні послуги повинні експортуватися за додаткову плату до інших регіонів держави та за кордон.

Реалізація хоча б частини із запропонованих шляхів оптимізації системи НЗ на рівні окремих регіонів – областей України сприятиме досягненню приватних інтересів власників майна НЗ, та значної кількості публічних інтересів, що у глобальному сенсі сприятиме підвищенню показника національного доходу. Проте перед остаточною приведенням системи НЗ України у відповідність до європейських стандартів потрібно провести значну кількість комплексних міжгалузевих досліджень.

А.С. Амеліна

доцент кафедри фінансових розслідувань,
кандидат юридичних наук
(Національний університет ДПС, України)

ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Тема прав людини, законодавчого закріплення механізму їх реалізації, а також судового захисту посідає провідне місце в сучасному суспільстві. Варто зазначити, що дослідженням проблем забезпечення та захисту прав людини і громадянина займалися такі правники як М. Гурвич, який створив вчення про право на позов та його передумови, С. Ківалов, В. Малярєнко, Г. Макаренко, М. Аракелян, Ю. Шульженко та інші, що свідчить про її актуальність. Розроблення зазначених проблем, питань правового захисту осіб, які беруть участь у

кримінальному процесі, а також можливих шляхів їх вирішення знайшли відображення в наукових працях відомих юристів, таких, як В. Бахін, А. Іпенко, О. Михайленко та інші [1].

Сьогодні правова система України перебуває у стані кардинальної реформи з метою побудови демократичної, соціальної та правової держави. Фундаментальним принципом побудови повинен стати принцип всебічного захисту прав і свобод людини. Головним органом, що забезпечує захист гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, є суд.

З проголошенням України незалежною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку. Зміст цього права складається з наступних елементів: доступність правосуддя; право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення; незалежність та неупередженість суду; рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; право на захист; публічність судового розгляду; розгляд справи у найкоротший строк, передбачений законом [2].

Останнім часом, проблеми судового захисту прав людини ще більше загострилися. По-перше, при зверненні до суду, як і до інших державних та громадських інституцій, за захистом своїх порушених прав нерідко бракує належного документального підтвердження порушень; належної і своєчасної фіксації фактів, подій, явищ, відповідної нормативно-правової бази з цих питань.

По-друге, строк розгляду справ законодавчо чітко не встановлений, внаслідок чого громадяни роками не можуть захистити свої права. Це породжує недовіру, непошану громадян до суддів та судової системи взагалі.

По-третє, неспроможність більшості громадян сплатити державне мито та скористатися послугами адвоката [3].

Свобода людини та права особи мають захищатися понад усе – на перший погляд може здатися, що цей постулат є абсолютно непорушним за будь-якої ситуації, але... Що робити в тому випадку, коли на іншій шальці терезів опиниться безпека суспільства? Або мораль нації? Чи можна буде в такому випадку звузити або зовсім анулювати певні права та свободи, гарантовані Конституцією?

Конституцією України визначено головний принцип політики держави в галузі забезпечення прав людини і громадянина: "Людина,